

## JOAN MARAGALL, UN HOME COMPROMÈS AMB EL SEU TEMPS

**Romi Porredon Capdevila**

El dia 20 de desembre d'enguany farà cent anys de la mort de Joan Maragall (1860-1911) i s'esdevindrà la clausura de "L'any Maragall", efemèride proclamada en l'acte oficial el 10 d'octubre del 2010, quan es complien els 150 anys del naixement del poeta. Haurà estat més d'un any atapeït d'activitats diverses i heterogènies com actes acadèmics, exposicions, conferències, propostes educatives, espectacles, lectures, produccions virtuals, rutes literàries i itineraris, amb què s'han commemorat plegats el naixement i la mort del poeta.

De Joan Maragall, no hi ha encara cap biografia definitiva, però sí que se n'ha parlat a bastament i de maneres contradictòries, algunes de les quals no han ajudat gaire a la recepció correcta de la persona i de l'obra. Al llarg dels anys, sobretot des de la seva mort, s'ha distorsionat la seva personalitat humana i pública. Alguns han dit que era un home intuïtiu, diligent i poc aplicat, burgès, conservador i catòlic, sobretot en el tram de la vida de l'autor que coincideix amb l'inici del segle XX. Tanmateix, altres veus com D. Sam Abrams en dibuixen un perfil d'home intel·ligent, treballador,

dedicat, complex i contradictori, i en molts moments heterodox i revolucionari. Una nova lectura, doncs, que confirma Joan Maragall com la figura que inaugura la modernitat poètica a Catalunya, el primer gran poeta 'modern'.

### **L'articulista crític i independent**

Tot i que s'acostuma a destacar Maragall com el gran poeta del modernisme català, no es pot obviar la important tasca que va oferir com a traductor i la rellevant faceta d'articulista col·laborador dels diaris *La Veu de Catalunya*, *Diario de Barcelona* i la revista *L'Avenç*.

I és precisament del Maragall cronista, de l'articulista lúcid i compromès, de qui pretén parlar aquest text i realçar-ne, de manera especial, els articles que va escriure arran dels fets de la Setmana Tràgica (26-31 de juliol de 1909).

D'entrada, i per ajudar a situar-nos, hem de fer memòria i recordar que la Setmana Tràgica de Barcelona fou una revolta popular de signe antimilitarista i anticlerical, que va esclatar ferotge a la ciutat comtal del 26 al 31 de juliol de

1909. L'origen immediat va ser l'oposició a la guerra del Marroc, però de fet aquella insurrecció anunciava el que més tard havia d'esdevenir-se i dibuixava el panorama de la primera part del segle XX a Catalunya. Fets anteriors com la pèrdua de les colònies el 1898, la mateixa guerra del Marroc i les contínues tensions entre republicans, conservadors, catalanistes, espanyolistes i anarquistes, van esdevenir el caldo de cultiu que, en set dies, va culminar amb la devastació moral i física de la ciutat de Barcelona. Set dies tràgics que van convertir una vaga en rebel·lió social. Set dies sagnants d'enfrontaments entre ciutadans i guàrdies civils. Set dies de barricades, incendis provocats i crema d'esglésies i convents. Però, sobretot, set dies que van posar en evidència la ineficàcia dels partits polítics, la falta d'escrúpols de la burgesia catalana i el caràcter revolucionari del poble treballador que lluitava per sobreviure. La repressió posterior va deixar més de 2.000 processats i 5 execucions a les fosses del castell de Montjuïc, entre les quals la de l'il·lustre pedagog i fundador de l'Escola Moderna, Francesc Ferrer i Guàrdia.

És a causa dels amargs esdeveniments de la Setmana Tràgica que, a la tardor d'aquell mateix 1909, Maragall fa pública la seva actitud davant la revolta, en tres articles polèmics i molt crítics amb el paper que va jugar la burgesia catalana durant el conflicte, enviats a *La Veu de Catalunya*, diari en català i portaveu de la Lliga Regionalista: "Ah! Barcelona", "La ciutat del perdó" i "La Iglésia cremada".

## UN TAST DELS TRES ARTICLES

### "Ah! Barcelona", fragment

[...] *¿Que no ho veieu que lo que ens manca és l'amor? Mancança horrible, però és això! Això, que en el descontent de la vida és odi, i en el content egoisme: tot plegat lo mateix, falta d'amor; i l'amor és el primer «perquè» social, i el regenerador d'organismes, i la potència: l'única. Sense això, tot serà en va. Mes, ¿com cobrar-lo? Jo us ho diré: en el dolor que vinga.*

*Catalunya, Barcelona, has de patir molt, si vols salvar-te. Has d'acceptar les bombes i el dol, i el robar, i l'incendi: la guerra, la pobresa, la humiliació, i les llàgrimes, moltes llàgrimes, fins que del fons del teu sanglotar salti la guspira que t'abrandi el cor en un amor qualsevulla –jo no sé ara quin, però en essent amar tots són iguals. Tot amor és valentia, potència, creació i virtut social; sols amb ell se pasten els pobles; i sols en el dolor podràs trobar-lo. Qui no pateix, no pot dir ben bé que estimi; i, ai! d'aquell que pateix sense l'amor! Cerca l'amor en ton dolor, –ah! Barcelona–, i qui no hi vulgui ésser en això, que se'n vagi. I si al capdavant resultés que ens n'havíem anat tots, al mirar Barcelona deserta, Catalunya desolada, qualsevulga viatger podria dir: "Aquí hi hagué potser una gran població; però per cert que mai hi ha hagut un poble".*

"¡Ah! Barcelona", el primer dels tres articles, és el més polític de tots perquè l'autor hi analitza el que va succeir i mira d'explicar-ne les causes. Publicat a

*La Veu*, l'1 d'octubre de 1909, Maragall es pregunta per quina raó, a Barcelona, una vaga pot complicar-se fins al punt de provocar la crema generalitzada d'edificis religiosos i com és que un fet com aquest només passa a la Ciutat Comtal. Acusa directament la ciutadania benestant de Barcelona i atribueix els problemes a la 'manca d'amor', que el proposa com a remei.

Deu dies més tard, el 10 d'octubre, l'endemà del consell de guerra contra Francesc Ferrer i Guàrdia que el va condemnar a mort, Maragall escriu i envia al diari el segon article de la trilogia, "La ciutat del perdó", abans que el govern es reunís per decidir sobre l'indult. Però el matí del dia 13, Ferrer i Guàrdia va ser afusellat. Gairebé com una burla, el dia 14 Maragall rebia les proves del seu article i, dos dies més tard, una carta d'Enric Prat de la Riba, director de *La Veu*, en què li comunicava que el seu text havia estat refusat. El mateix Maragall ho va explicar més tard en una carta al seu amic Carles Rahola: [...] *Tres o quatre dies abans de l'afusellament d'en Ferrer i Guàrdia vaig enviar a La Veu un article titulat "La ciutat del perdó" en què el meu pobre esforç, isolat enmig de la fúria repressiva, intentava una girada en l'opinió del públic i, consegüentment, en la conducta del govern. D'aquest article –que li mostraré l'original quan ens vegem– se m'enviaren proves a revisar... i després no es publicà, per 'raons' que se'm donaren per escrit quan, malauradament, ja havia passat l'ocasió. Fou potser culpa meva no haver-lo enviat de primera intenció a un altre periòdic, però em semblà que sols en La Veu podia destacar-se amb eficàcia. D'això mai n'he dit res a ningú –a quoi*

*bon?–, però vostè, amic, té ara el dret de saber-ho.*

### **"La ciutat del perdó", fragment**

[...] *¿El cor no vos diu res, ara, mentres estan afusellant gent a Montjuïc solament perquè en ella es manifestà amb més claredat aquest mal que és el de tots nosaltres? ¿El cor no vos diu anar a demanar perdó, a genollons si convé, i els més ofesos els primers, per aquests germans nostres en desamor que volien aterrar per odi aquesta mateixa ciutat que nosaltres els deixàrem abandonada per egoisme? Estem en paus, doncs. ¿I ells han de pagar la pena només perquè la seva acció cau dintre un còdic, mentres la nostra inacció és tan baixa que ja no pot caure enlloc? Aneu a demanar perdó per ells a la justícia humana, que serà demanar-ne per vosaltres mateixos a la divina, davant de la qual sou potser més culpables que ells. [...] ¿No la sentiü la germanor amb aquests infeliços? No ho vulgueu saber lo que han fet: mireu-los només a dintre els ulls: ¿veieu? sou vosaltres mateixos: un home com vosaltres; amb això n'hi ha prou: capaç de tot el vostre bé i de tot el vostre mal; com vosaltres del seu [...] Si an aquest home l'haguéssiu mort batent-vos com a lleons al peu d'una barricada o a la porta d'una iglésia, jo no us en podria fer cap càrrec, perquè en tal combat hauríeu demostrat el vostre amor a alguna cosa, exposant la vostra vida pel vostre ideal; i per l'amor d'un ideal i sa valentia podem ésser absolts de moltes coses. Mes ara, ¿qui us absol? ¿On és el vostre ideal, el vostre amor i el vostre sacrifici? ¿On l'heu demostrat, el vostre valor? Doncs no vulgueu ésser covards dues vegades. Si llavors el vostre valor havia*

*d'estar en les armes, i no el tinguéreu, tingueu-lo almenys ara en el perdó, que és ben bé l'hora. [...] I sols per aquesta obra de perdó amb què començareu, Barcelona ja començarà a ésser una ciutat [...] I Barcelona ja no podrà ésser dita la "ciutat de les bombes"; sinó que l'anomenada us vindrà d'una altra cosa que és més forta que totes les bombes plegades i que tots els odis i que tota la malícia humana; l'anomenada us vindrà de l'amor, i Barcelona serà dita: "la ciutat del perdó", i des d'aquell punt i hora començarà a ésser una ciutat.*

*Doncs comencem-la: Al Rei que pot perdonar, als seus Ministres que poden aconsellar-li el perdó, als jutges que poden temperar la justícia amb la pietat: perdó pels condemnats a mort de Barcelona! Caritat per tots! I bella cosa fóra que comencessin els més ofesos.*

A "La ciutat del perdó", text censurat i que no es va publicar fins l'any 1932, Maragall demana clemència i el perdó per a Francesc Ferrer i Guàrdia que estava a punt de ser afusellat pels fets de la Setmana Tràgica. A la vegada, l'article és un al·legat contra la pena de mort i l'autor hi delata la greu responsabilitat que pertocava a la burgesia catalana. Maragall, l'única veu que denuncia la repressió posterior als fets des del sector conservador, hi planteja el divorci entre els somnis d'una classe mitjana minoritària i feble, i la confrontació viva entre una població obrera maltractada i menystinguda, i una burgesia industrial irresponsable i poc escrupolosa. És un escrit que pretén remoure la consciència d'una classe social que, per un costat, es proclama catòlica i, per l'altre, calla davant les condemnes a mort. En el text

es fa palès el contrast entre els valors del poeta, amor i perdó, i els dels enemics enfrontats, odi i venjança. Malauradament allà on havia d'haver-hi hagut seny i perdó va haver-hi follia i venjança, i on calia que hi hagués amor va haver-hi odi.

### **"La Iglésia cremada", fragment**

*Jo mai havia oït una missa com aquella. La volta de la iglésia esgalabrada, les parets fumades i escrostonades, els altars destruïts, absents, sobretot aquell gran buit negre al fons on fou l'altar major, la solera invisible sota la pols de la runa, cap banc per a seure, i tothom dret o agenollat de cara a una mesa de fusta amb un Sant Crist damunt i un torrent de sol entrant per l'esgalabrat de la volta amb una munió de mosques dansant en la llum crua que aclaria tota la iglésia i feia semblar que oïem la missa al mig del carrer. El sol queia de ple en la mesa de fusta on el capellà, pobrament ornamentat, celebrava; mentres en el cor, sense barana, cantaven els altres, arrambats a la paret per a no caure endavant...*

*I estic ben cert que tots érem allí, davant del Sacrifici celebrat en la pobra mesa de fusta blanca, davant del Crist maltractat, que era tot son ornament entre la pols i la runa i el vent i el sol que entraven, i sentint encara entorn nostre el rastre de destrucció i blasfèmia que tan de poc havien passat per aquell mateix aire, on ara tornava a fer-se present el Sacrifici, el sentíem com mai l'haguéssim sentit i ens penetrava amb una virtut nova i actual. [...]*

*I llavors m'assaltà el pensament, el sentiment, de que la missa sempre hauria d'oferir-se aixís, tremolant, i me semblà que després d'oferir el sacrifici, el capellà*

*se girava de cara a la gent que anaven entrant encara pel portal sense porta, la gent del carrer, corpresos al passar de veure al descobert la celebració del Sant Misteri i aturant-s'hi encantats; que el capellà dic se girava i deia, cridant, a la gentada:*

*«Entreu, entreu, la porta és ben oberta; vosaltres mateixos us l'heu oberta amb el foc i el ferro de l'odi: i ara heu's aquí que trobeu a dintre el Misteri més gran de l'Amor rediviu. Destruint la iglésia heu restaurat la Iglésia, la que se fundà per a vosaltres, els pobres, els oprimits, els desesperats... I com ara la vèieu tancada, enriquida per dintre, emparada pels qui hi venien a adormir el seu cor en la pau de les tenebres, vosaltres, amb la vostra pobresa i la vostra rebel·lió i la vostra desesperació, n'heu investit la porta, i en els murs tan fermes heu obert la bretxa, i us l'heu reconquistada. I a nosaltres, els seus ministres, heu tornat, amb la persecució, l'antiga dignitat, i a la nostra paraula l'eficàcia amb la vostra blasfèmia, i al Misteri de la Sang una virtut ja quasi desconeguda, amb la sang nova que s'ha vessat en la lluita. Que és estrany! El foc ha construït, la blasfèmia ha purificat, l'odi al Crist ha reinstaurat al Crist en sa casa... Aneu-hi entrant, aneu-hi entrant; aquí el trobareu com encara no el coneixíeu, com Ell és en vida i veritat, com Ell vol ésser conegut pertot, i sobretot, per vosaltres. [...]*

El 18 de desembre del mateix any 1909, Maragall publica “La Iglésia cremada”, text brillant i valent, que tracta de l'aspecte religiós de la Setmana Tràgica. La revolta que va començar com un crit de “No a la guerra”, l'endemà mateix es va transformar en un moviment incendiari



Foto de Joan Maragall per Pau Audouard Déglair (1903)

amb desenes d'esglésies cremades i la profanació de les tombes de religioses mortes. El punt de partida de l'article és l'edifici de l'Oratori de Sant Felip Neri, on Maragall acostumava a anar a missa. El text fou qualificat de revolucionari pels sectors més conservadors i integristes, perquè hi criticava la fe morta de les classes benestants, per la qual cosa també va tenir problemes en l'edició i hagué de vèncer reticències, esmenes i esporgades del diari. Maragall agafa com a pretext la crema dels convents per a poder parlar de l'Església com a jerarquia i de la necessitat que es renovi, evolucioni i s'adeqüi a les noves formes de pensament, i sobretot s'apropi a les classes populars. Un article que, segons Josep Benet, la seva lectura encara emociona i perdura el seu allixonament, malgrat que vint-i-set anys després la lliçó de Maragall no havia estat apresada, ja que altres fets més tràgics encara



Església de Sant Magí i Convent dels Franciscans a Barcelona (1909)



Imatge obtinguda per mitjà de l'StreetView de Google Maps [Consulta: juliol 2011]

van abatre amb més intensitat i extensió el nostre país.

Els tres articles i el posicionament general de Joan Maragall són una denúncia. Denúncia de la covardia, de la manca d'organització, de la incapacitat de fer res. Per tant, la Setmana Tràgica no va ser una revolució, sinó una revolta sense cap mena d'organització, un moviment caòtic, incoherent i manipulat, on cap estament social va saber respondre a les autèntiques denúncies de la societat. Catalunya va ser una societat covarda i això és el que hi posa de manifest Joan Maragall.

### **UNA ESGLÉSIA CREMADA: SANT MAGÍ DEL CARRER SANTALÓ**

A principis de juliol, quan em disposava a posar fil a l'agulla per preparar aquesta col·laboració i elaborar un text sobre els aniversaris ja esmentats de Joan Maragall, en proposar el tema al Josep Mas, vaig rebre un correu seu on deixava caure que una de les esglésies incendiades durant la Setmana Tràgica era la del carrer Santaló, i detall curiós –que estava dedicada a Sant Magí. Diligent, vaig infiltrar-me a can Google i se'm confirmà la notícia. Entre les esglésies cremades en aquella Setmana Tràgica de juliol, hi figura certament– la de Sant Magí, situada al carrer de Santaló, num. 74, districte de Sant Gervasi de Barcelona, aleshores adossada al convent dels franciscans. Avui dia, però, s'hi troba el santuari de Sant Antoni de Pàdua i la Biblioteca de la província franciscana de Catalunya.

No obstant, si reprenem la història dels fets, aquells cinc dies de juliol del 1909, Barcelona es va emplenar de barricades

i el poble es va fer l'amo del carrer. La revolta, sense cap objectiu clar ni tampoc cap orientació política, va derivar cap a l'incendi descontrolat d'esglésies i convents, davant de la passivitat de l'exèrcit. Es calcula que en total van ser destruïts 80 edificis religiosos, la meitat dels que tenia aleshores Barcelona, a més de la mort de tres capellans i la profanació de tombes d'on es desenterraven cadàvers d'algunes religioses de clausura, que van ser passejats per la ciutat en un espectacle macabre i d'un anticlericalisme ferotge.

L'atac a l'església de Sant Magí fou exactament el vespre del dimarts 27 de juliol. La informació, tret d'un estudi elaborat per la facultat d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra, en dóna l'explicació següent: La premsa barcelonina va definir aquella tarda-nit del dimarts 27 de juliol com de veritablement tràgica, ja que van ser atacats i, totalment o parcialment destruïts, els següents edificis religiosos: els maristes i la parròquia del Poble Nou, els escolapis de la Ronda de Sant Antoni, la parròquia de Sant Pau, Sant Pere de les Puelles, Sant Cugat, Santa Madrona, la parròquia de Sant Andreu, la del Clot, els convents de les Jerònimes, el de Valldonzella, el salesians del carrer Floridablanca amb Rocafort, els agonitzants, la capella de Marcus, els frares de la Granja, els germans de la doctrina cristiana de la carretera de Sarrià, els franciscans del carrer de Santaló, les monges caputxines del camp de Galvany, els convents de Loreto, el de Sant Miquel del carrer Rosselló, el de les monges penedides, les magdalenes, les paules, les concepcionistes, la parròquia de Sant Felip Neri de Gràcia, els missioners del Sagrat Cor de Maria, els maristes del camp

de Grassot, les serves de Maria del carrer Universitat, la parròquia d'Horta, les dames negres d'Horta, i parcialment les de la parròquia dels Àngels, el seminari conciliar i el convent de Montesió de la Rambla de Catalunya.

A banda d'aquests atacs anticlericals, hi van haver morts i ferits. I relacionat amb l'episodi que ens ocupa, té un interès especial saber que un dels tres religiosos assassinats fou el superior provincial dels franciscans, Ramon Usó, cap del convent dels franciscans del carrer Santaló. El religiós, nascut a Vila-Real (Castelló) i que aleshores tenia quaranta-vuit anys, encapçalava la comunitat franciscana, que tenia adjunta una petita església (el document no n'explicita el nom, però no pot ser altra que la de Sant Magí) que complementava la tasca de la parròquia de la Bonanova. El clergue Hernández Villaescusa, en el seu estudi *La Revolución de Julio en Barcelona* comenta sobre els frares d'aquell convent que «los padres eran queridísimos en toda la barriada». El superior Usó, davant del moviment anticlerical descontrolat, va comprendre el perill que corria la seva comunitat i «facilitó la salvación de sus religiosos, proporcionándoles trajes de seglar, con los cuales pudieron refugiarse en casas amigas. Pero faltaron dos trajes, por lo cual el P. Superior y el P. Brugulat hubieron de quedarse en el convento acechando la ocasión de ponerse también a salvo». Quan van intentar la fugida, van ser localitzats pels anticlericals i al crit de «¡Son los frailes: matémoslos!» els trets van ferir Ramon Usó. El pare Usó, ferit de mort, i el seu company van aconseguir refugiar-se a can Roura, forn de pa encara avui considerat un dels



millors de Barcelona. És així que els seus seguidors no els van poder trobar, perquè ningú no els va delatar, la qual cosa demostra «las simpatías que gozaban en aquel barrio eminentemente obrero».

De l'incendi del convent i l'església, en tenim un testimoni gràfic impagable. Es tracta de la imatge adjunta en aquest escrit, fotografia feta per Àngel Toldrà i Viazo (1867-1950) que, poc després dels esdeveniments, va realitzar una col·lecció de postals amb les fotografies dels edificis religiosos cremats. Toldrà era propietari d'una botiga de venda de calcomanies, cromos i papers especials, però, entenent la importància que podia arribar a tenir la imatge, es va dedicar, entre el 1905 i el 1930, a l'edició i la venda de postals de Barcelona i tot Catalunya, i també de Mallorca, Navarra i el País Basc. Les postals eren impreses mitjançant fototípia i anaven signades amb les sigles A.T.V. Es tracta d'una producció de més de 7000 postals diferents, autèntics testimonis de la història del nostre passat.

Una altra tafaneria que ve a tomb, és el treball d'investigació fet per Xavier Caballé en el seu bloc titulat Diari d'un llibre vell [www.llibrevell.cat], on hi ha penjat, amb bon enginy i cert, una selecció d'aquelles postals editades per Toldrà, i les ha ubicat en la zona on es



trobaven situats els edificis religiosos derruïts i, a través de l'StreetView de Google Maps, hi ha col·locat de costat la fotografia actual del lloc concret perquè hom pugui fer-ne la comparació.

D'aquesta manera, gràcies a Àngel Toldrà d'una banda i a Xavier Caballé de l'altra, podem comprovar l'estat en què va quedar l'església de Sant Magí i el convent annex dels franciscans després de l'incendi, i contrastar-ho amb la fotografia actual del mateix lloc.

### A TALL D'EPÍLEG

Més enllà de la curiositat reportada en la crònica sobre la crema de l'antiga església de Sant Magí del carrer Santaló de Barcelona i reprenent l'objectiu bàsic d'aquest escrit, m'abelleix per tancar-lo de tornar a remarcar la rellevància de l'activitat periodística de Joan Maragall i, sobretot, posar de manifest la independència intel·lectual del pensament del poeta i escriptor.

Els tres articles ressenyats són d'una importància cabdal per refer i explicar-nos el nostre passat. Així ho han demostrat a bastament eminents estudiosos com Josep Benet, Hilari Ragner i Ignasi Moreta, que en destaquen els valors espirituals i humans que destil·len i els titllen com uns dels textos més rellevants de la història de la literatura periodística catalana del segle XX.



Entrada del Convent del Franciscans a Barcelona (1909)

Joan Maragall va assistir de manera lúcida i sincera a un procés de conflicte creixent entre Espanya i Catalunya, i amb la seva veu crítica i honesta va denunciar unes classes benestants ambivalents, poc preocupades a construir veritables nacions. Aquest és un conflicte que, a dia d'avui, no l'hem resolt perquè les relacions són tenses encara i cada cop semblen més inviables. Potser hem de convenir amb l'anàlisi de Maragall i cercar la causa en la manca d'amor, perquè, fet i fet, és l'amor el que segueix aixafat per l'ambició del model econòmic en el qual estem immersos.



Campanar del Convent dels Franciscans a Barcelona, obra de l'arquitecte August Font i Carreras (1846 – 1924)